

До разової спеціалізованої вченої ради PhD 9166
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
(46027, м. Тернопіль, вул. Максима Кривоноса, 2)

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата педагогічних наук, доцента,
доцента кафедри дошкільної і початкової освіти
Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

Білер Оксани Славівівни

на дисертацію

Шишак Андріани Михайлівни

на тему «**Формування інформаційно-цифрових умінь молодших
школярів**

в умовах диджиталізації початкової освіти»,

представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань
01 Освіта/Педагогіка зі спеціальності 013 Початкова освіта

Актуальність теми дисертаційної роботи. У сучасному інформаційному суспільстві молодші школярі дедалі більше часу проводять у цифровому середовищі, активно використовуючи інтернет для навчання, комунікації та дозвілля. Така динаміка цифровізації повсякдення висуває нові вимоги до початкової освіти, зокрема щодо формування в учнів базових інформаційно-цифрових умінь, необхідних для безпечної, усвідомленої та ефективної взаємодії з цифровим контентом.

Реалізація положень Державного стандарту початкової освіти та Концепції Нової української школи передбачає формування в учнів ключових компетентностей, які є основою розвитку особистості, здатної до критичного мислення, творчого самовираження, ефективної комунікації та безперервного навчання. Серед них важливе місце посідає інформаційно-комунікаційна (інформаційно-цифрова) компетентність, що охоплює вміння знаходити, критично оцінювати та відповідально використовувати інформацію з різних джерел, зокрема в цифровому форматі.

Формування зазначеної компетентності здобувачів початкової освіти сприяє подальшій успішній соціалізації, адаптації до вимог цифрового світу та становленню навичок, необхідних для активної участі в суспільному житті в умовах цифрової трансформації.

Інтеграційний рух України до європейського освітнього простору зумовлює потребу гармонізації національних освітніх стандартів з європейськими, зокрема в аспекті розвитку цифрових компетентностей здобувачів освіти. Ця тенденція набула особливого значення в умовах реалізації державних програм цифрової освіти та проєктів, спрямованих на підвищення цифрової грамотності населення, починаючи з наймолодших учасників освітнього процесу.

Отже, тема дисертаційного дослідження Шишак А.М. є своєчасною та надзвичайно актуальною, оскільки відповідає стратегічним орієнтирам національної освітньої політики, сучасним викликам цифровізації освіти, потребам здобувачів початкової освіти в формуванні цифрових умінь, а також загальноєвропейським тенденціям розвитку компетентнісної початкової освіти.

Таким чином, тема дисертації Шишак А.М. є надзвичайно актуальною, оскільки відповідає сучасним викликам цифровізації освіти, потребам молодших школярів у формуванні інформаційно-цифрових умінь та стратегічним напрямам розвитку національної освітньої системи в контексті європейської інтеграції.

Зв'язок роботи з науковими темами та планами. Зміст і спрямованість дисертаційного дослідження органічно узгоджуються з основними положеннями кафедральної наукової теми «Теоретико-методичні засади розвитку освітніх технологій у закладах дошкільної та початкової освіти» (номер державної реєстрації: 0120U105364), а також відповідають стратегічним орієнтирам перспективного плану розвитку наукового напрямку Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка – «Інновації в дошкільній та початковій освіті». Тема

дисертації була затверджена вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 4 від 23 листопада 2021 року).

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що А. М. Шишак вперше: визначено та експериментально перевірено педагогічні умови формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів у процесі диджиталізації початкової освіти (розвиток позитивної мотивації та ціннісного ставлення молодших школярів до оволодіння інформаційно-цифровими вміннями; формування навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів під час роботи з цифровою інформацією; створення освітньо-розвивального середовища початкової школи для формування у молодших школярів інформаційно-цифрових умінь; стимулювання конструктивно-продуктивної рефлексії під час опрацювання цифрової інформації та онлайн-комунікації у здобувачів початкової освіти); змодельовано перебіг реалізації педагогічних умов формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів у процесі диджиталізації початкової освіти, що охоплює такі компоненти: мета, завдання, методологічні підходи (компетентнісний, системний, синергетичний, середовищний, діяльнісний, аксіологічний), принципи (єдності, цілеспрямованості, систематичності, методичності, індивідуалізації, здоров'язбереження, інтерактивності, гуманізму), педагогічні умови, групи інформаційно-цифрових умінь молодших школярів та їх компоненти як комплексного новоутворення (мотиваційний, змістовий, процесуальний, контрольний), напрями ефективного забезпечення диджиталізації початкової освіти, форми (урок, ранкова зустріч, челендж, флешмоб, дебати, інфохвилинка, офлайн-квест із застосування цифрових засобів, вебквест, майстерклас), методи і прийоми (метод кейсів, метод особистого прикладу педагога, інтерактивні методи, вправи (онлайн та офлайн), дидактичні ігри (онлайн та офлайн), рольові ігри, робота над відеофрагментами, робота над плакатами, робота над оповіданнями, робота над коміксами, бесіди, робота

над пам'ятками, метод проєктів, метод самонавчання, рефлексивні вправи), засоби (підручники, цифрові пристрої (комп'ютер, смартфон, планшет, вебкамера, принтер, мікрофон), їх програмне забезпечення, онлайн-застосунки, електронні освітні ресурси, відеоролики, плакати, комікси, пам'ятки, навчальні опори), критерії сформованості інформаційно-цифрових умінь (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-інформаційний, операційно-діяльнісний, рефлексивно-результативний) та їх показники для визначення рівнів сформованості інформаційно-цифрових умінь молодших школярів (низький, середній, достатній та високий), результат.

Також дисертанткою уточнено сутність понять «диджиталізація початкової освіти» та «інформаційно-цифрові вміння молодших школярів»; конкретизовано групи та види інформаційно-цифрових умінь молодших школярів; охарактеризовано диджиталізацію початкової освіти як чинник формування інформаційно-цифрових умінь учнів початкової школи та уточнено напрями її ефективного забезпечення (нормативно-правовий, професійно-компетентнісний, технічно-технологічний та суб'єктності здобувача початкової освіти).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Зміст дисертаційної роботи Шишак Андріани Михайлівни засвідчує наукову обґрунтованість і достовірність отриманих результатів. Авторка якісно проаналізувала значний масив наукової літератури (242 джерела), що дало змогу їй сформувати власну дослідницьку позицію щодо обраної теми. Наукові положення, висновки та рекомендації, подані в роботі, мають чітке логічне обґрунтування, спираються на потужну теоретичну базу, критичне осмислення джерел та ретельне вивчення емпіричного матеріалу, що забезпечує їхню переконливість.

Структура дисертації відзначається логічною послідовністю та відповідністю поставлених меті й п'яти окресленим завданням. Високий рівень науково-теоретичного аналізу забезпечується застосуванням

комплексу теоретичних і емпіричних методів дослідження, методів математичної статистики, що сприяє надійності та валідності отриманих результатів.

Вагомими здобутками дисертаційного дослідження є: комплексне та цілісне вивчення проблеми формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів в умовах диджиталізації початкової освіти; уточнення та конкретизація понять «диджиталізація початкової освіти» та «інформаційно-цифрові уміння молодших школярів» із визначенням складових умінь та компонентної структури останнього; характеристика диджиталізації початкової освіти як чинника формування інформаційно-цифрових умінь та виокремлення ключових напрямів її ефективної реалізації; створення діагностичного інструментарію для визначення стану сформованості інформаційно-цифрових умінь молодших школярів на основі розроблених критеріїв, показників і рівнів; моделювання процесу реалізації педагогічних умов, що сприяють розвитку зазначених умінь у молодших школярів; розробка методики впровадження цих умов у практику початкової школи з урахуванням сучасних викликів диджиталізації.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Дисертація містить анотації українською та англійською мовами, вступ, три розділи з відповідними висновками, загальні висновки, додатки, список використаних джерел (242 позиції) та 20 додатків. Загальний обсяг роботи – 318 сторінок, з яких основний текст займає 190 сторінок.

У вступі обґрунтовано вибір теми, підкреслено її актуальність, сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, гіпотезу, обґрунтовано доцільність застосування методів дослідження, розкрито наукову новизну та практичну значущість роботи, а також наведено інформацію про апробацію і впровадження результатів.

Перший розділ присвячений теоретичному осмисленню проблеми: авторка аналізує основні поняття й терміни в історичній ретроспективі, класифікує види та групи інформаційно-цифрових умінь, актуальних для

молодших школярів, і обґрунтовує вплив процесу диджиталізації початкової освіти на формування цих умінь.

Другий розділ відображає структурні компоненти інформаційно-цифрових умінь, критерії, показники та рівні їх сформованості, педагогічні умови, які сприяють ефективному розвитку цих умінь. Наприкінці розділу представлено цілісну модель реалізації педагогічних умов формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів у процесі диджиталізації початкової освіти.

У третьому розділі описано практичну реалізацію теоретичних положень: проведено діагностику початкового рівня сформованості інформаційно-цифрових умінь у молодших школярів, охарактеризовано зміст, етапи й методику формувального експерименту, а також проаналізовано його результати. Теоретична інтерпретація отриманих даних підтверджує ефективність запропонованих педагогічних умов, моделі та методики.

Зміст розділів є цілісним; кожен з них супроводжується висновками, які відповідають темі та поставленим завданням. Структура і послідовність викладу відображають хід логічного наукового пошуку авторки.

У висновках підсумовано результати дослідження, які повністю відповідають визначеним завданням і відзначаються чіткістю та логічністю.

Практичне значення дисертаційної роботи Шишак А.М. є важливим та багатограним. Так, дисертанткою розроблено та впроваджено у практику роботи ЗЗСО (І ступінь) методику реалізації педагогічних умов формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів у процесі диджиталізації початкової освіти, що відображено у змісті авторських методичних рекомендацій «Методика формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів у процесі диджиталізації початкової освіти»; спродуковано діагностичний інструментарій для визначення рівнів сформованості мотиваційного, змістового, процесуального та контрольного компонентів інформаційно-цифрових умінь молодших школярів; розроблено

анкети для учнів та вчителів початкових класів ЗЗСО для виявлення критеріїв сформованості інформаційно-цифрових умінь молодших школярів, питання для бесіди з учителями початкових класів ЗЗСО про потенціал інформаційно-цифрових умінь, анкету для батьків здобувачів початкової освіти щодо оволодіння їхніми дітьми інформаційно-цифровими вміннями. Результати дослідження використовуються у системі підготовки вчителя початкових класів ЗЗСО (в освітньому процесі соціально-гуманітарного факультету Західноукраїнського національного університету) та у межах роботи Центру післядипломної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (у контексті реалізації освітньої програми підвищення кваліфікації фахівців початкової освіти «Організація освітнього процесу в умовах цифрової трансформації початкової школи»).

Зважаючи на зазначене, дисертаційне дослідження Шишак Андріани Михайлівни за змістом і структурою є самостійною та цілісною науковою працею.

Значення отриманих результатів для науки й практики, рекомендації щодо їх можливого використання. Отримані в дисертації результати мають значне наукове й практичне значення: вони розширюють теоретичне розуміння процесів формування інформаційно-цифрових умінь у молодших школярів в умовах диджиталізації початкової освіти та пропонують ефективні педагогічні умови і методику для їх реалізації. Практичне застосування цих результатів може бути використане у розробці навчальних програм та методичних рекомендацій для вчителів початкових класів. Розроблені методичні рекомендації доцільно впроваджувати в загальну освітню практику початкової школи для підвищення рівня інформаційно-цифрових умінь здобувачів початкової освіти, що сприятиме їх успішній адаптації в сучасному інформаційному суспільстві.

Упровадження результатів дисертації. Результати дисертаційної роботи впроваджено в освітній процес закладів загальної середньої освіти, що підтверджено довідками: закладу загальної середньої освіти I-III ступенів

с. Нижбірок Васильковецької сільської ради Тернопільської області (№ 01-18/35 від 10.04.2025), ліцею № 80 Львівської міської ради (№ 57 від 14.04.2025), Обсіцької гімназії Березівської сільської ради Сарненського району Рівненської області (№ 01-49/63 від 14.04.2025), Підволочиського ліцею Підволочиської селищної ради Тернопільської області (№ 53/01-30 від 09.04.2025), Тернопільської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 14 ім. Б. Лепкого Тернопільської міської ради Тернопільської області (№ 61/02-12 від 19.03.2025), Тернопільської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 28 Тернопільської міської ради Тернопільської області (№ 34 від 22.04.2025), соціально-гуманітарного факультету Західноукраїнського національного університету (№ 434/18/12 2020-257 від 03.04.2025).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях. Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій у дисертації підтверджується їх апробацією через публікації в наукових виданнях та презентації на конференціях різного рівня. Основні наукові результати дослідження опубліковані у 27 працях: серед них 6 статей у вітчизняних наукових фахових виданнях категорії «Б», 5 – у зарубіжних журналах (включно з 2 статтями, індексованими в Scopus та Web of Science), 15 – у збірниках матеріалів конференцій, а також 1 – у методичних рекомендаціях. Зауважуємо, що в опублікованих працях відображено всі ключові положення дисертації.

Вважаємо, що зміст дослідження релевантний заявленій меті, а поставлені завдання виконані у повному обсязі. Структура та обсяг роботи відповідають нормативним вимогам, а наукові положення й рекомендації мають належне обґрунтування, аргументацію та наукову новизну.

Дотримання норм академічної доброчесності. Під час аналізу дисертації не було виявлено жодних порушень академічної доброчесності, зокрема проявів плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації чи некоректного цитування без належного посилання на джерела. Усьому тексту

роботи притаманний єдиний стиль викладу. Дисертація є результатом самостійного наукового дослідження; всі ідеї та наукові положення належать авторці і були здобуті нею особисто.

Дискусійні положення і зауваження до змісту дисертаційної роботи.

Загалом відзначаючи вагоме наукове та практичне значення дисертації, вважаємо за потрібне окремо звернути увагу на деякі зауваження та рекомендації, які мають дискусійний характер.

1. Серед суперечностей, що актуалізують вивчення зазначеної проблеми, дисертантка визначає суперечність між потребою наскрізно формувати інформаційно-цифрові вміння молодших школярів у межах оволодіння ними змістом усіх освітніх галузей та реалізацією цього процесу під час вивчення лише інформатичної освітньої галузі (ст. 25). Однак у змісті дисертації авторка мало зосереджується на використанні потенціалу формування окреслених умінь якраз під час вивчення сучасними учнями початкової школи навчального предмета «Інформатика», хоч пише про це в історичній ретроспективі. Вважаємо, що було б доцільно порівняти специфіку, змістове наповнення та дидактичні можливості інформатичної освітньої галузі з іншими освітніми галузями щодо формування інформаційно-цифрових умінь у молодших школярів. Зокрема, доцільним було б проаналізувати, які саме уміння формуються винятково під час вивчення «Інформатики», а які – інтегровано в межах мовно-літературної, математичної, природничої тощо. Такий аналіз дав би змогу глибше розкрити потенціал міжпредметної інтеграції в контексті формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів у процесі диджиталізації початкової освіти.

2. У дисертації представлено модель реалізації педагогічних умов формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів у процесі диджиталізації початкової освіти (ст. 139), проте спостерігається певна компонентна неузгодженість, оскільки сама модель реалізації педагогічних умов включає безпосередньо ці педагогічні умови, що частково дублює її

зміст. Доцільнішим, із нашого погляду, було б позиціонування цієї розробки як «Моделі методики формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів у процесі диджиталізації початкової освіти», що більш точно відображає її змістове наповнення та кореспондує із формулюванням практичного значення результатів дослідження (с. 30). Крім того, у межах запропонованої моделі дисертантка загально окреслює форми, методи, прийоми та засоби, що застосовуються в освітньому процесі для сприяння становленню зазначених умінь. Водночас було б доцільно здійснити деталізований розподіл цих дидактичних складників відповідно до кожної з чотирьох визначених педагогічних умов. Така структуризація сприяла б кращому візуальному сприйняттю моделі, посиленню її практичної значущості та забезпеченню цілісності логіки реалізації кожної умови в контексті диджиталізації початкової освіти.

3. На нашу думку, доцільним був би детальний аналіз можливих бар'єрів і проблем, з якими можуть стикнутися педагоги під час впровадження запропонованої методики, зміст якої відображає модель реалізації педагогічних умов формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів у процесі диджиталізації початкової освіти, у різних типах шкіл. З огляду на те, що в експерименті брали участь як міські, так і сільські заклади загальної середньої освіти, доцільним було б провести порівняльний аналіз їхнього матеріально-технічного забезпечення, цифрової інфраструктури, кадрових ресурсів та рівня підготовленості вчителів до використання цифрових технологій. Це б підсилило наукову обґрунтованість отриманих результатів і підвищило їхню прикладну цінність.

4. Дисертантка здійснила перевірку достовірності отриманих результатів експерименту за допомогою методу порівняння двох незалежних вибірок – критерію χ^2 (модифікованого критерію Пірсона), що є загальноприйнятим статистичним інструментом для аналізу якісних змін (ст. 198–200). Водночас варто було б також застосувати критерій Стюдента для оцінки достовірності змін кількісних показників, зокрема середніх значень у

контрольних та експериментальних групах. Це забезпечило б можливість глибше проаналізувати ефективність запропонованої методики та підвищити статистичну валідність висновків.

Вказані зауваження та рекомендації не є принциповими та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, результати якої мають важливе як теоретичне, так і практичне значення.

Загальний висновок. Здійснений комплексний аналіз дисертації Шишак Андріани Михайлівни «Формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів в умовах диджиталізації початкової освіти» та наукових публікацій, виконаних за її матеріалами, дає змогу констатувати, що робота є самостійним і завершеним науковим дослідженням, яке відзначається науковою новизною та має вагомое теоретичне і практичне значення для педагогічної науки. Дисертація відповідає вимогам, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» та Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44 «Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами). Авторка, Шишак Андріана Михайлівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 013 Початкова освіта галузі знань 01 Освіта / Педагогіка.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної і початкової освіти
Сумського державного педагогічного університету
імені А.С.Макаренка

Оксана БІЛЕР

Білер Оксана
засвідчую
секретар
Анна Сидор
02 06 2025 р.